

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svitlobo dane od krajske kmetijske družbe.

V red devane od **Dr. Janeza Bleiweisa.**

Tečaj VII.

V sredo 30. véliciga travna (maja) 1849.

List 22.

Kmetijski poduki.

Spisal Jakob Bujault.

Kdor vsako léto polovico svojih njiv za seno-žeti ali travnike obdeluje, je dober gospodar; dober gospodar je še tudi, če tretjino (tretji del) za seno-žeti porabi; ena četertina je pa že premalo. *)

Če vsako léto nove zemljiša s travnimi semeni ob-seješ, boš imel vsako léto celin orati; en oral (joh) celine (novine) ima za tri druge orale vrednosti.

Gipsaj svoje deteljša; dobro se bo splačalo.

Žita le toliko sėj, kolikor zamoreš pognojiti; na-pravljaj si senožeti, redi si živine, dokler moreš vsimu žitu gnojiti, kakor se spodobi.

Ne sėj v priméri zemljiša, ki ga imaš, ampak v priméri gnojá, ki si ga napraviš.

Kdor sėj brez gnojá, slabo gospodari; njegova kmetija vidama peša, na zadnje ga čaka beraška palica.

Ena krava ali en vol gnoji 800 sežnjev; 10 ovác ravno toliko.

Ako na planjavi 40 oralov poseješ, moraš 30 glav velike živine, 60 pa drobnice dobro kermi (futrati) in dobro nasteljati.

Je zemlja merzla in mokrotna, moraš na pol več živine imeti, de boš v stanu gnojiti, kakor je treba.

Česnja in čebule nikdar 2 léti zaporedama na ravno tistim kraji ne sadiš; zakaj pa žito večkrat zaporeda-ma na ravno tiste njive sėjš?

Zemlja opesa, če neprenehama žito na-njo sėjš, klasje manjši postaja in plevél se množí.

Lepo klasje da bogate žetve.

Sėj in sadi mnogoverstne sadeže, kér ne obrodi vsak sadež vsako léto, kakor želiš.

Krompirja nikdar ne opusti; ako žita ni, tebe in tvojo družino redi, — če je pa žita dovelj, pa tvoji živini v prid pride.

Redi si mnogoverstno živino; se eno ne prodá, pa drugo goldinarček privabi.

Kdor za svojo živino skerbí, skerbí za svojo mošnjo.

Pitaj svojo živino, ako jo prodati hočš; pitana živina zakriva mnoge napake (falarje).

Sėj in prideluj za mnogoverstno živino; vsaka mora živeti in dobro živeti.

Nimam denarja, praviš, de bi si živine redil. — Kupi si telét in jagnet; ako jim dobro strežeš, se v enim létu bolj popravijo, kakor slabo gleštane v dveh. Kmalo boš imel gnojá, z gnojem žita, s žitam denarja — in kmalo ti bo pomagano, ako si priden in šparovin.

Za pijance in postopače ni nikdar dobre létine.

*) Se vé, de za vsaciga kmetovavca to ravnilo ne more ve-ljati. Vredništvo.

Mnogoverstne kmetijske drobtince,

hišnim gospodarjem in gospodinjem.

(De mladi govéji živini rogovi lepo ra-sejo) svetje nek star živinorejic tóle: „Ako mladim govedam ne rasejo rogovi takó, kakor bi kmetovavec rad imel, naj naredi na tisti strani, kamor ima rog rasti, v rog 2 ali 3 plitve zaréze, in rog se mu bo obrnil na tisto stran, kamor hoče. Takó se suče in vleče rog večkrat okoli, kakor kdo hoče.“ — Ali je ta pomoček gotov ali ne, ne moremo povedati po lastnih skušnjah. Naj se poskusi.

(Žitniga červa pregnati), je razun mnogih pomočkov nek žitni kupec konópno zeliše, ki ima še seme v sebi, nar bolj poterdil. Ko je žitna shramba ali kašta dobro pometena, naj se kakih 4 ali 5 pestí imenoviga zeliša po shrambi položí. Duh tega zeliša je červu tako zopern, de ga ne more prestati. —

(Na rožah in drugih zeliših uši pokonča-ti), pravijo, de ni boljšiga, kakor ribano retkev enmalo v vrelih kropu pokuhati, in kadar se ta retkvina voda shladi, ž njo ušivo zeliše poskropiti ali oprati.

(Marsiktera gospodinja misli, de veliko prišpara, če ne pustí lojenih svéc pogostama vsekovati), pa se moti. Nevsekovane sveče, razun tega, de berljavo goré, skorej eno tretjino (en dri-telje) lojá več požgó. Naj skusijo to z dvema svečama; eno naj pridno vsekvaajo, druge pa ne — in prepričale se bojo, kar smo jim tukaj povedali.

(Ptujo živino med sabo privaditi), de se v hlevu ne bôde in ne bérca, je lahak pomoček: Umij jo po glavi in po vratu, kjer se voha in liže, s žga-njem. Če je bila poprej še tako huda ena drugi, po tem pa si boste berž dobri in krôtki.

(Kravam po porodu posteljco (Nachgebur) lahko preč spraviti). Če posteljca 24 ur po tem ko se je krava otélila, od nje ne gré, je to skorej gotovo znamenje, de je posteljca prirašena. Živinski zdravniki že dostikrat komej čakajo, de sežejo po-njó v maternico in jo odtergajo. Pri tem delu dostikrat ubogo živino hudo martrajo, in če brez pameti po maternici praskajo in s veliko silo posteljco odtergajo, ranijo dostikrat maternico takó, de krava zbolí, hirati začne in konec vzame.

Po skušnjah zvedeniga štajarskiga grajšaka, gosp. viteza Morica Franka in po več družih skušnjah vsiga tega ni treba, kér imamo lahak pomoček, postelj-co kravam iztrebiti, ki v témle obstoji: Eno pést pe-teršiljevih korenín s zelenjavo vred, ki se korenín derží, kuhaj v 3 bokalih vode takó dolgo, de se dajo korenine popolnoma zméčkati; vse to zmešaj po tem s toliko ječmenove vode, de ti obóje skupej da 6 bo-kalov, kar daj kravi pa ne na enkrat, ampak tri-

krat popíti. Takó ravnaj zaporedama toliko dní, de se posteljca sama od sebe iz krave iztrébi.

V 3 ali 5 dnéh se večidel zgodí, de maternica posteljco iztrebi, ki sicer nekoliko smerdí, pa je brez vse nevarnosti za kravo.

Krava ne zgubi mléka po tem, in ji tudi sicer ne škodje. Jez in moji sosedje smo se že večkrat prepričali, de je ta pomoček gotov — pravi gôr imenovani gospod.

Kakó dobro sirovo maslo (puter) delati?

Marsikteri kajžar mora s svojo veliko družino dostikrat od ene krave živéti. Če tedej gospodinja ne zna práv gospodiniti, mora družina stradati, čeravno bi se znalo iz hleva precéj živeža dobiti. Čeravno mléka in siroviga masla (putra) morebiti ne manjka, je vunder sirovo maslo navadno takó slabo, de se ni čuditi, ako ga želodec nekterih ljudi prenéstí ne more.

Kér gospodinja ne zna s smetano práv v caker hoditi, naredí veliko manj siroviga masla, kakor bi ga narediti móglá, in še to je takó slabo, de gorjé želodcu, ki ga vžiti mora.

Ni, ni prazna pritožba, če slišimo pošteniga siroviga masla navajene ljudi tožiti, de se takó redko dobro in vkusno sirovo maslo najde,

Zató, in kér je zdej čas siroviga masla prišel, naj mi bo pripušeno, gospodinjam nektère ravníla na serce položiti, de bojo boljši sirovo maslo medle.

1) Čednost je perva reč, de se dobro sirovo maslo napravi. Mléčna posoda se mora po vsaki rabi dobro osnažiti in ne sme nikakoršnjiga duhá imeti. V mléčni shrambi mora biti čisti zrak (ljuft). Kjer ni čednosti, je vse drugo zastonj!

2) Mléko mora biti poléti v hladni shrambi in pri veliki vročini na hladnih tléh; pozimi pa v srednje topli kamri. Če je prevroče in če je premraz, bo mléko le malo in slabe smetane naredilo. V mléčnih shrambah ne smé veliko ljudi biti, še manj pa sme kdo tam spati.

3) Silno veliko je na tem ležeče, de se smetana o pravim času in práv posname. V 18 ali saj v 24 urah naj se posname, de se preveč ne skisa in ne pogubi. Smetane ne posnemaj s žlico, zató kér takó veliko smetane potrašíš ali mléka sabo vzameš. Nar boljši je, mléko spod smetane preč vlití, če smetano z obema kazavnama perstama nazaj deržiš. Čas je smetano posneti, ako se mléko pod njo plavkasto kaže in ako smetana, s perstama na stran pomaknjena, v gubah ostane.

4) Pri manjših kmetijah je pa poglavitna reč tále, de se smetana nespridena takó dolgo obderží, dokler se je toliko vkup spravi, de se zamore sirovo maslo mēsti. Grozno napčno je, novo smetano k stari, ali današnje k včerašnji djati. Ravno nasprot se mora ravnati: današnje smetano deni v čedno poséбно posodo, po tem še le včerašnje smetano s žličo pridēni, in pomešaj obojno práv dobro skupej. Se je včerašnja smetana do danes v goste képe vkup zbrala, naj se denejo le gostejši képe k današnji smetani; vsa druga tanjši smetana se pa porabi za jedíla ali k večim za tako sirovo maslo, ki ni za shraniti, ampak berž za porabiti. Se je pa stara smetana čez in čez do dobriega zgostíla, se posname s žlico iz posode, pa takó, de clo nič tiste vode zraven ne pride, ki se je pod smetano na dnu posode nabrala, zakaj ta voda razstopí smetano in naredí, de se skisa.

Tako naj se ravná vsaki dan, de se zmirej stara smetana k novi v posebno posodo deva in vselej dobro premeša.

Če iz taciga siroviga masla napraviš maslo (Schmalz) in ga shraniš na suhim, zračnim in hladnim kraji — bo

to maslo vse boljši, kakor je navadno, in se bo dalo več lét ohraniti, brez de bi žaltovo postalo.

A. Semlič, (iz letopisa štaj. km. dr).

Pot h premoženju.

Pred nekimi dnevi se s svojim konjem v nekim kraji vstavim, kjer se je ravno množica ljudi h velikí dražbi (licitirengi) zbrala. Kér je pa še enmalo prezgodaj bilo, so se ljudje od mnogih rečí in tedaj tudi od sedanjih novih časov pomenkovali, in eden izmed njih se na nekiga stariga, po pogledu premožniga možá s sivimi lasmi, oberne in praša:

No, oče Čavljár! kaj pa vi pravite od sedanjiga noviga časa? Ali ne mislite tudi vi, de so ljudje veliko preveč od te dobrote vpili? de bo davkov pred več, ko manj? in de nam je svobode veliko več obljubljene, kakor pa je bomo vživali?

Na tó se starček vzdigne in pravi:

Čeravno je že sneg na moji glavi, in moje serce ni več sercé mladiga fanta, mi vunder od veselja poskakuje, če pomislim dobrote, ki so nam jih lanjskiga sušca mili Cesar Ferdinand po vstavi podelili. De so si mestnjani berž narodno stražo napravili, zató nam kmetam niclo nič mar bilo; — de pa se je smelo po novicah svobodno govoriti, kar je kterimu na sercu ležalo, to je še tudi nam dopadlo. Nar imenitniši reč za nas pa je bila, de se bomo desetine in tlake rešili. Še več družih svobod nam je obljubljenih, ktere s zaupljivostjo pričakujemo, kér so jih cesar Jožef očitno obljubili, ki so mož beseda. Ali bo davkov menj, kakor jih je dozdej bilo, tega ne vém. Bog daj, de bi se mógli ponížati! — tode, ljubi moji! davki niso sami, ki nas tarejo, še veliko družih rečí je, ki nam pot k premoženju zapirajo. Brez davkov ne more nobena država biti. Ako bi mi nobenih družih davkov plačevati ne imeli, bi jih že še premagali; mi imamo pa še veliko družih, kteri, če vse práv premislímo, nas še hujši tarejo.

Naša nečimernost, za priliko, nam dvakrat toliko vzame kakor cesarski davki; naša ošabnost trikrat, in naša neumnost štirikrat več. In teh davkov nas ne more noben človek rešiti, kakor sami.

Čez vlado (regirengo), ktera bi ljudstvo deseti del njegoviga življenja tlako opravljal, bi vsakteri upil in zabavljaj; tode lenoba nam vzame večidel še veliko več. Vzemite tisti čas, ki ga s pohajkvanjem, to se pravi, postopáje, Bogú vkradete in v noben prid ne obrnete, in porok sim vam, de boste moje besede poterlili. Čas je delo, delo pa je denár.

(Dalje sledí.)

Kaj Vodnik od nas Slovincov in slovenskiga jezika na dalje piše.

(Dalje.)

Krajci so pisati znali, preden so bili ločeni od Slovincov na unim kraji Donave in so le sém blizo Laške dežele peršli, zató kér imajo enako besedo povsod; Krajnc pravi: pisati, Pemec psati, Polec pisač, Moškovitar pisati.

Beseda „pišem“ je silno stara, in kaže, de je od takrat, kader še niso čerk imeli, ampak so le malali svoje misli.

Še sedaj Krajnci nekaterim malanim rečém pravijo, de so pisane, postavim pisan prepért, pisano krilo i. t. d.

Slovinci imajo dvoje čerke; ene se imenujejo Bukvica, druge Kjurilica. Bukvica je v navadi per Slovincih ta kraj Donave; kjurilica uni kraj Donave.

Učeni se prepirajo, ktere čerke teh dvojih so stariši. Jez menim, de se zastonj trudi, in de na tém ni dosti ležeče. Ako je prepír, se lahko zastopi, de nobeden resnice ne vé.